

1419

2019

FRANCISZKAŃSKI KOŚCIÓŁ ŚWIĘTEJ TRÓJCY W GDAŃSKU

Wydanie II rozszerzone i uaktualnione

*w 600 lat
od przyścia pierwszych franciszkanów
do Gdańska*

o. Tomasz Jank OFMConv.

Gdańsk A.D. 2019

Autorzy fotografii

Grzegorz Mehring, Stanisław Bednarz,
o. Tomasz Jank OFMConv., Izabela Sitz, Janusz Karc

oraz

Jan Tusk, o. Mariusz Fałkowski OFMConv.,
o. Bogdan Wroński OFMConv., Izabela M. Wyleżek, Andrzej Chamienia,
Andrzej i Szymon Brzóska, o. Leszek Łuczkanin OFMConv.,
Józef Kowalski, Leszek Zakrzewski, Jolanta Pabiś-Gagis,
Krzysztof Kurek, Piotr Piotrowski, o. Marek Kiedrowicz OFMConv.,
Grzegorz Mehring/Dziennik Bałtycki (fotografie z *Missa Pro Pace*),
Archiwum klasztoru Franciszkanów w Gdańsku

Grafiki i rysunki zamieszczone w rozdziale I pochodzą ze zbiorów archiwalnych
klasztoru Franciszkanów w Gdańsku

Skład i opracowanie graficzne

Izabela Skrzypczak-Wyleżek
o. Tomasz Jank OFMConv.

Serdeczne podziękowania
za pomoc w przygotowaniu publikacji dla

Grzegorza Mehringa, Marii Zakrzewskiej, Elżbiety i Janusza Karców

Muzeum Wolne Miasto Gdańsk
za możliwość sfotografowania pamiątki konfirmacji W. Albreichta
oraz wszystkich pozostałych osób, które w jakikolwiek sposób
przyczyniły się do jej powstania

Za zgodą Kurii Prowincjalnej Franciszkanów w Gdańsku
z dnia 16 IX 2014 r., nr 194/2014

ISBN 978-83-940596-2-0

Druk: OZGraf - Olsztyńskie Zakłady Graficzne S.A., ul. Towarowa 2, 10-417 Olsztyn

© Copyright by Klasztor Franciszkanów w Gdańsku
ul. Św. Trójcy 4, 80-822 Gdańsk

Gdańsk, 2019

BŁOGOSŁAWIĘ WSZYSTKICH MOICH BRACI,
KTÓRZY SĄ TERAZ W ZAKONIE
I BĘDĄ WSTĘPOWALI DO NIEGO
AŻ DO KOŃCA ŚWIATA

Św. Franciszek z Asyżu
(Testament Sieneński)

BULLARIUM FRANCISCANUM
SIVE
ROMANORUM PONTIFICUM
CONSTITUTIONES, EPISTOLAE, DIPLOMATA
TRIBUS ORDINIBUS

MINORUM, CLARISSARUM, POENITENTIUM
A SERAPHICO PATRIARCHA SANCTO FRANCISCO INSTITUTIS
AN BORMUM ORIGINIBUS AD NOSTRA USQUE TEMPORA.

CONCINEREA.

TOMUS SEPTIMUS

REPERIENS PONTIFICUM EL. URBAN. DE. BONA. MEMOR. QUODAM.

IN. HUIUS. SECUNDIA. IN. SUMMI. PONTIFICIS. SEDE. SILET.

URBANI VI, BONIFACII IX, INNOCENTII VII, GREGORII XII,

CLEMENTIS VII, BENEDICTI XIII, ALEXANDRI V, IOHANNIS XXIII, MARTINI V

DOCUMENTA

OMNIBUS. SEDE. APOSTOLICE.

REPRESENTANDI. PATRI. MAGISTRI.

LAURENTII CARATELLI DE SIGNIA

YDRIENSIS. ORDINIS. MINORUM. S. FRANCISCI. ORIENTALIORUM.

PRO. MAGISTRO. PATRIARCHE.

MINISTRI. GENERALIS. CVI.

CONRADO EUBEL

PROFESSOR. HISTORIE. ALIENO.

STADEN.

ROMAE, MDCCCIV

TYPIS. VATICANIS

PER. HUIUS. SECUNDIA. IN. SUMMI. PONTIFICIS. SEDE. SILET.

Strona tytułowa Bullarium Franciscanum z roku 1904 oraz strona z odpisem bulli papieża Marcina V dotyczącej fundacji klasztoru franciszkanów w Gdańsku

MARTINUS V (AN. II - 1419)

527

ci super portibus canonica initum
mas.

1419, octobris 6, Florentiae.

tiano et fratribus ord. frat. scalerii Taurinen. dioec.

ibita siquidem nobis nuper continebat, quod olim interpositum, canonicos, capellatae et parochialis ecclesiae viri ex altera partibus super portionis sive quartae omnium, quae vobis ex parochianis praeterito obvenerant, ipsis capellanis et clericis debitas, is modo, quae vobis consistoribus obvenerent, eisdem capellanis et clericis debent, s. tandem partes ipsae super libonum de Bellonis canonarium nostrum, tamquam am et amicabilem compositione concorditer compromiserunt: misso in se suscepto ac eius super hiis tulit arbitrium prout in instrumento publico licetur contineri.

petitio subiungebat, partes iusmodi ... approbaverint et n se sponte susceperint, pro humiliter supplicatum, ut apostolicae confirmatio-ur. Nos itaque ... arbitrium a et ab utraque parte sponte atum habentes, illud aucto-ramus et praesentis scripti s. Nulli ergo etc. Datum tobris anno secundo.

dicto oppido sive iuxta illud, prout magis expedire conspexerint, vobis pro vestris aut aliquorum ex fratribus ordinis vestri usu et habitatione pia largitione donare deliberarunt, apud quem illorum aliorumque Christianidelium concurrentibus suffragiis et obventionibus domum cum ecclesia, coemeterio, campanili, campana, hortis, hortaliis ac aliis necessariis officinis pro huiusmodi usu et habitatione construere et aedificare ... desideratis, si apostolicae sedis super hiis vobis patrocinium et auctoritas suffragentur. Quare etc. Nos igitur, religionis eiusdem continuum exoptantes incrementum, huiusmodi supplicationibus inclinati, vobis locum ipsum, dummodo conventus aliquis dicti ordinis infra unam dietam legalem prope illum non existat, recipiendi ac in eo pro praefatis usu et habitatione domum cum ecclesia, coemeterio, campanili, campana, hortis, hortaliis ac aliis necessariis officinis construendi et aedificandi ..., ut praefertur, plenam et liberam auctoritate apostolica licentiam elargimur; et insuper fratribus ordinis huiusmodi, quos in dicta construenda domo pro tempore commorari sive residere continget, ut omnibus et singulis privilegiis, indulgentiis, libertatibus, exemptionibus, immunitatibus, libertatibus et gratiis, praefatis ordini ac aliis illius domibus per sedem praedictam aut alias quomodolibet concessis, uti et gaudere libere et licite valeant, eadem auctoritate concedimus pariter et indulgemus: non obstantibus tam fel. rec. Bonifacii papae VIII ... ceterisque contrariis quibuscumque, iure tamen parochialis ecclesiae et cuiuscumque alterius in omnibus semper salvo. Nulli ergo etc. Datum Florentiae VII idus octobris anno secundo.

1429. Cum Leonore Roderici de Barros moniali quinquagenaria mon. s. Clarae Colimbrien, quae ipsius mon. abbatissa electa est, dispensat super defectu natalium, quem patitur de soluto genita et soluta, ita ut hoc defectu non obstant dignitatem abbatialem recipere valeat.

1419, octobris 15, Florentiae.

Dilectae in Christo filiae Leonori Roderici de Barros moniali mon. s. Clarae Colimbrien. ordinis eiusdem sanctae.

Religionis zelus etc. Datum Florentiae XV kal. novembris anno secundo.

1430. Thesaurario ecclesias Toletan. mandat, ut, cum Fernandus episcopus Lucen. in omnes, qui aliqua bona per Ioannem episcopum Lucen., eius antecessorem, relicta, nisi ea infra certum temporis terminum restituerent, sententiam excomm. tulit, Agnetem abbatissam et conventum mon. Clariss. Toletan., quibus ipse Ioannes episcopus (ex ord. Min.) in eorum monasterio defunctus, in sua ultima voluntate quosdam pecuniarum summas aliaque bona reliquit, licet credant se ea tanquam cano-

1428. Fratribus Min. concedit facultatem recipiendi unum locum in oppido Danen. (Danzig in Borussia) dioec. Wladislavien.

1419, octobris 9, Florentiae.

Dilectis filiis ministro generali et fratribus ordinis Minorum.

Promptum et benevolum etc. ut supra n. 1394.

Sane pro parte vestra nobis nuper exhibita petitio continebat, quod dilecti filii universitas et homines oppidi Danen. Wladislavien. dioecesis, ad vos vestrosque statum et religionem singularem gerentes devotionis affectum et per huiusmodi religionis propagationem vestrasque manus suos in coelestibus thesauros recondi satagentes, locum unum in

* Reg. Vat. ser. Lat. t. 205, f. 166; cfr. infra n. 1870.

* Reg. Vat. ser. Lat. t. 202, f. 175; Wadd. l. c. reg. pont. Mart. V, n. 33.

* Non: Wratislavien., sicut scribit Wadd. l. c. Cfr. infra n. 1693 et 1694.

* Reg. Vat. ser. Lat. t. 205, f. 173.

Tekst bulli papieża Marcina V,
na podstawie której
franciszkanie otrzymali zgodę
na założenie klasztoru w Gdańsku

Umiłowanym synom – generałowi i braciom zakonu franciszkańskiego

Niedawno przedstawiona nam z waszej strony prośba zawierała [wiadomość], że wszyscy umiłowani mieszkańcy Gdańska z diecezji włocławskiej, żywiąc wobec was, waszego stanu i waszej pobożności wyjątkowe uczucie oddania i starając się, by przez krzewienie tego rodzaju pobożności oraz przez wasze ręce zgromadzić swoje skarby w niebiosach, z pobożną hojnością postanowili podarować wam na użytek wasz albo innych braci waszego zakonu oraz na [waszą] siedzibę pewne miejsce we wspomnianym mieście albo obok niego – tak jak uznają, że będzie to bardziej pożyteczne – na którym to miejscu, dzięki napływającej pomocy i ofiarom ich i innych wyznawców Chrystusa, pragniecie wznieść i zbudować dom z kościołem, cmentarzem, dzwonnica, dzwonem, ogrodami, sadami i innymi budynkami koniecznymi do tego rodzaju używania i zasiedlenia, jeśli względem tego zostaną wam udzielone opieka i poparcie stolicy apostolskiej. Dlatego itd. My więc, życząc sobie ciągłego wzrostu takiej pobożności i przychyłając się do tej prośby, całkowitą i nieograniczoną zgodę powagą apostolską wam przyznajemy – byleby tylko jakiś konwent wspomnianego zakonu nie istniał obok w odległości mniejszej niż jeden dzień drogi – by owo miejsce przyjąć i w nim na rzeczony użytek oraz siedzibę dom z kościołem, cmentarzem, dzwonnica, dzwonem, ogrodami, sadami i innymi budynkami wznieść i zbudować ... jak wcześniej przedstawiono. A ponadto, braciom tegoż zakonu, którym w owym domu, jaki ma zostać zbudowany, przyjdzie przebywać przez jakiś czas albo pozostać na stałe, tą samą powagą apostolską zarówno zezwalamy, jaki i łaskawie przyznajemy, aby bez przeszkód i zgodnie z prawem mogli używać i cieszyć się wszystkimi przywilejami, odpustami, swobodami i łaskami, rzeczonemu zakonowi i innym jego domom przez wspomnianą stolicę [apostolską] albo [jeszcze] innymi w jakiś sposób przyznanymi, o ile nie sprzeciwiają się [temu] zarówno [postanowienia] św. pamięci papieża Bonifacego VIII, jak i nie istnieją jakies inne przeszkody, przy zachowaniu jednak zawsze we wszystkim prawa kościoła parafialnego i jakiegokolwiek innego.

Wydano we Florencji, siódmego dnia przed idami październikowymi w drugim roku [pontyfikatu papieża Marcina V] (tj. 9 października 1419 roku).

tłum. z łaciny Grzegorz Kotłowski

Niech Pan obdarzy Was Pokojem

Nie wiemy kiedy dokładnie pierwsi franciszkanie przybyli do Gdańska, czy było to tuż po ogłoszeniu bulli lokacyjnej przez papieża Marcina V, a zatem jeszcze w roku 1419, czy może pojawili się w grodzie nad Motławą w roku następnym. Niemniej jednak, decyzja papieża jest dla nas wyraźnym punktem odniesienia, który wyznacza ścisły związek zakonu Braci Mniejszych, najpierw z miastem zarządzanym przez krzyżaków, a następnie z miastem słusznie nazywanym „perłą w koronie” Rzeczypospolitej. Pięknym, choć nie do końca jasnym świadectwem tego związku jest zespół późnośredniowiecznych drewnianych herbów zachowanych w kościele Świętej Trójcy, pośród których swoje poczesne miejsce zajmuje ten, odnoszący się wprost do Gdańska.

Franciszkanie na Pomorzu pojawili się stosunkowo wcześnie. W XIII wieku mieli już swoje klasztory w Toruniu, Chełmnie i Nowem. Dlaczego w Gdańsku osiedlili się dopiero po dwustu latach? Z pewnością wpłynęło na to wiele czynników, w tym wcześniejsza obecność w mieście innych zakonów. Co znowu takiego wydarzyło się, że na początku XIV wieku taka możliwość otworzyła się i uzyskano zgodę na założenie nowej placówki, po części również

pozostanie tajemnicą i sprawą otwartą dla wnikliwych badaczy. Szarzy Bracia (tak o nich mówiono ze względu na kolor habitów) od początku potraktowali obecność w Gdańsku priorytetowo. Z pomocą miejscowej ludności wzniesli wielki, murowany kościół opatrzywszy go mianem Wieczery Pańskiej, a później ogromną halę ku czci Trójcy Przenajświętszej. Obok powstał też wielki i zasobny klasztor z bogatą w zbiory biblioteką. Reformacja nie oszczędziła braci. Musieli na kilka wieków opuścić Gdańsk. Wrócili, wraz z powrotem na te tereny Rzeczypospolitej, w kwietniu 1945 roku. Ogromnym wysiłkiem podnieśli ze zniszczeń wojennych swój ukochany kościół. Rozwinęli posługę duszpasterską wśród wiernych. Niestety, nie było im dane osiąść w murach dawnego klasztoru. Zamieszkali w zaadaptowanych budynkach przy ulicy Świętej Trójcy. Gdy w roku 1986 powstała w Polsce nowa prowincja franciszkanów, na siedzibę jej zarządu wyznaczono Gdańsk. W ten naturalny sposób placówka dla zakonu stała się znów bardzo ważna. Dziś gdańscy franciszkanie posługują w 16 klasztorach rozsianych na terenach od Olsztyna po Szczecin. Są obecni na misjach w Kenii i Ekwadorze. Obsługują placówki w Niemczech, Szwecji, Litwie, Irlandii, Rosji, Włoszech, Węgrzech, USA, Kanadzie i Kazachstanie. Pełnią ważne role w zarządzie generalnym zakonu w Rzymie.

W sześćset lat od przybycia pierwszych franciszkanów do Gdańska dziękujemy Opatrzności za tych, którzy pomogli nam osiedlić się w tym miejscu. Za tych, którzy wnosili z naszymi braćmi obiekty do dziś budzące zachwyt. Dziękujemy za wszystkich, którzy nam towarzyszą, wspierają nas, modlą się z nami, pomagają i troszczą się z nami o dziedzictwo ducha i kultury powierzone naszej pieczy, tym wszystkim, którzy podobnie jak my, kochają Kościół Święty i Świętego Franciszka z Asyżu. Każdemu pragniemy dzisiaj z serca powiedzieć: *Niech Pan obdarzy Was Pokojem!*

o. Tomasz Ryłko
wikariusz prowincjalny Prowincji Św. Maksymiliana Marii Kolbego
Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych (Franciszkanów) w Polsce

od Autora – tytułem wstępu

W niezwykle krótkim czasie przyszło nam, franciszkanom, w gdańskim ośrodku duszpasterskim przy kościele Świętej Trójcy obchodzić wielkie jubileusze. Pierwszym było 500-lecie zakończenia budowy wielkiego halowego kościoła (2014). Przed rokiem świętowaliśmy ukończenie renowacji i odbudowy manierystyczno-barokowych organów Martena Friese, wpisując to wydarzenie w czterechsetną rocznicę ich powstania. W tym natomiast roku celebруем 600-lecie wydania bulli przez papieża Marcina V, na mocy której Bracia Mniejsi mogli osiedlić się w Gdańsku. Te wielkie daty skłaniają do głębokiej refleksji nad obecnością franciszkanów w mieście nad Motławą. Dotyczy to zarówno działalności duszpasterskiej, budowlanej oraz aktywności na polu szeroko pojętej kultury, w przeszłości i dziś. Po części staraliśmy się o tym opowiedzieć w okolicznościowych publikacjach. Pierwszą z nich był album: *Franciszkański kościół Świętej Trójcy w Gdańsku, w 500 lat od zakończenia budowy* (Gdańsk, 2014). Miał on ukazać nasze franciszkańskie początki w Gdańsku, jak również piękno minoryckiego dziedzictwa ukrytego w murach sakralnego kompleksu Świętej Trójcy oraz ogrom wysiłku renowacyjnego z nim związanego w ostatnich latach. Nie mogło oczywiście w publikacji zabraknąć wyraźnych śladów naszej działalności duszpasterskiej

i kulturalnej, co mianowicie uzasadnia franciszkańską obecność w Gdańsku. Z kolei, zakończenie odbudowy wielkich organów zaowocowało wydaniem pozycji poświęconej historii i ogromnej pracy związanej z restauracją tego niezwyklego zabytku: *Organy z franciszkańskiego kościoła Świętej Trójcy w Gdańsku, 400 lat historii* (Gdańsk, 2018). Choć pierwszy ze wspomnianych albumów został stosunkowo niedawno wydany, jego nakład szybko wyczerpał się. Oczywiście, na potrzeby kolejnego wielkiego jubileuszu można było go wznowić bez poprawek i uzupełnień. Jednakże wówczas zostałby pominięty cały szereg ważnych wydarzeń z ostatnich lat, wpisujących się w historię gdańskich franciszkanów i kościoła Świętej Trójcy, takich jak choćby zakończenie odbudowy manierystyczno-barokowych organów Mertena Friese czy wielki koncert zorganizowany w murach naszej świątyni z okazji setnej rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. Niebagatelne są też kolejne dokonania renowacyjne, które warto utrwalić nadto drukiem, pozostawiając dla potomnych ślad o prowadzonych na początku XXI wieku pracach. Duża część publikowanego obecnie materiału pozostała niezmienną. Głównie dotyczy to rozdziału pierwszego mówiącego o historii gdańskich franciszkanów i ich wielkiego kościoła. W rozdziale drugim w sposób oczywisty musiała zostać zaktualizowana treść i część fotografii dotycząca odbudowy organów. Rozdział ten uzupełniono między innymi o ilustracje z mechanizmem zegarowym, którego w roku 2014 we wnętrzu świątyni jeszcze nie było. Rozdział trzeci powiększono z kolei o wydarzenia, które miały miejsce w murach Świętej Trójcy w ostatnich latach. Najwięcej dodatków pojawiło się części ostatniej. W sposób oczywisty i usystematyzowany pojawiły się tam informacje o kolejnych dokonaniach konserwatorskich. Album zyskał też nową oprawę i zmieniony podtytuł, przystający do wielkiego jubileuszu związanego z przybyciem franciszkanów do Gdańska. Być może do drugiego wydania bardziej adekwatny byłby tytuł: *Franciszkanie i kościół Świętej Trójcy w Gdańsku*. W ten sposób ciężar uwagi zostałby przeniesiony na naszą franciszkańską obecność i działalność. Mogłoby to jednak wprowadzać czytelników w błąd, sugerując powstanie zupełnie nowej pozycji wydawniczej. Tak więc, jak przystało na Braci Mniejszych, pozostajemy w Gdańsku w cieniu Świętej Trójcy, a wznowiona publikacja niech będzie hołdem złożonym Najwyższemu i pierwszym braciom przybyłym przed sześciu wiekami do Gdańska.

o. Tomasz Jank
guardian i rektor kościoła Świętej Trójcy w Gdańsku

